

Garbarski L., Mazur J., Strzyżewska M., Wrzosek W. (red.). *Ekspansja czy regres marketingu*. – Warszawa: PWE, 2006. 18. *Przedsiębiorca w krainie działań społecznych*, Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, http://dobrybiznes.info/storage/1149976306__Przedsiębiorca_w_krainie_dzialan_spoecznych.pdf. 19. Stanisław B. *Cause Related Marketing jako narzędzie public relations organizacji non profit*, w: *Public Relations / Pod red. D. Tworzyło. Materiały z II Kongresu PR*. – Rzeszów, 2003. 20. *The European Survey on Socially Responsible Investment and the Financial Community*, Csreurope, 2001, w: *Przedsiębiorca w krainie działań społecznych*, Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, http://dobrybiznes.info/storage/1149976306__Przedsiębiorca_w_krainie_dzialan_spoecznych.pdf. 21. *Raport z badania przeprowadzonego na zlecenie Danone i Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Odpowiedzialny biznes to przede wszystkim uczciwe postępowanie*, Badanie zrealizowano w 2005 r., na próbie Polaków n=1025 osób, http://www.odpowiedzialnybiznes.pl/cms_a/upload/file/Badania/badanie_danone.doc. 22. *Badania opinii społecznej przeprowadzone w czerwcu 2008 roku przez PBS DGA na ogólnopolskiej, reprezentatywnej, losowej próbie dorosłych mieszkańców Polski*, http://www.fob.org.pl/polacy-nie-wierz-w-filantropie-biznesu-158_1890.htm, 2008-07-31. 23. <http://www.fob.org.pl/search.php>. 24. *Menedżerowie 500 i odpowiedzialny biznes, Raport Forum Odpowiedzialnego Biznesu*, Warszawa 2003, w: *Przedsiębiorca w krainie działań społecznych*, Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, http://dobrybiznes.info/storage/1149976306__Przedsiębiorca_w_krainie_dzialan_spoecznych.pdf. 25. Gacparski W. *Etyczność marketingu – marketingiem etyczności*, w: *Kontrowersje wokół marketingu w Polsce – tożsamość, etyka, przyszłość*. – Warszawa: Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego w Warszawie, 2004.

УДК 330.341.3

В.Ю. Харчук

Національний університет “Львівська політехніка”

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОТРИМАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ СУКУПНОГО РИЗИКУ НОВОВВЕДЕНЬ

© Харчук В.Ю., 2008

Розглянуто основні проблеми оцінювання ризиків нововведень на підприємствах машинобудування та обґрунтовано необхідність пошуку нових підходів. Розроблено методичний підхід до отримання комплексної оцінки сукупного ризику нововведень, який ґрунтується на послідовному виконанні запропонованих етапів.

The main problems of estimating novelty risks in machine building plants are considered and substantiated the necessity of new approaches. The methodical approach of integrated evaluating aggregate novelty risk is offered which basis on consecutive accomplishment of proposed stage.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. В умовах становлення ринкових відносин та формування конкурентного середовища в галузі машинобудування діяльність підприємств супроводжується існуванням цілої низки ризиків, спричинених мінливістю навколишнього середовища, невизначеністю умов господарювання та можливістю прийняття несприятливого управлінського рішення. Особливу групу у цій множині загроз посідають ризики нововведень. Адже саме вони чинять безпосередній вплив не лише на результати інтелектуальної активності, а й на усьє процес проектування та розроблення нововведень. З огляду на зазначене виникає об'єктивна необхідність в отриманні достовірної оцінки ризику нововведень.

Сьогодні актуальним є й питання вибору інструментів оцінювання досліджуваного виду ризику. Вирішення цього питання можливе за умови розроблення та використання дієвого методичного підходу, який забезпечить надійне підґрунтя для врахування як умов виникнення ризику, специфічних його проявів, так і можливість вибору та застосування відповідних та дієвих інструментів оцінювання. Тому для удосконалення теоретико-методологічних та прикладних засад оцінювання, забезпечення впорядкованості та результативності оцінювання ризику нововведень, подальшого розроблення методики ефективного реагування на наслідки дії ризику доцільно розробити методичний підхід до отримання комплексної оцінки сукупного ризику нововведень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблема пошуку ефективних інструментів оцінювання займалося чимало вітчизняних та зарубіжних фахівців. Так, у вітчизняній науковій літературі проблемою оцінювання ризиків займаються Вітлінський В.В., Гранатуров В.М., Ілляшенко С.М., Каменський А.Б., Наконечний С.І. та інші, а також іноземні дослідники – Балабанов І.Т., Клейнер Г.Б., Фомичев Ф.Н., Damodaran A., Harrington S. E та інші [1, 2, 3, 4, 7, 8]. Наукові доробки вітчизняних дослідників висвітлюють практику застосування економіко-статистичних методів оцінювання, наголошуючи при цьому на необхідності пошуку нових підходів та прийомів до оцінювання ризиків. Зарубіжні науковці хоч і репрезентують ефективний інструментарій оцінювання ризиків, проте він придатний переважно для фінансових ризиків і не враховує ні особливостей умов господарювання, ні специфіки здійснення новаторської діяльності.

Проведене дослідження теоретичних і практичних напрацювань щодо оцінювання ризиків нововведень дало змогу нам виокремити невирішені сьогодні проблеми. По-перше, іманентно властива інноваційній активності ризикованість ще більше посилюється, коли йдеться про результати інтелектуальної діяльності. По-друге, спостерігається дисбаланс між достатньо великою кількістю наукових робіт, присвячених оцінюванню інноваційних ризиків з наголосом на загрози, що виникають у процесі комерціалізації нововведень, і обмеженою кількістю робіт, які досліджують ризики, що супроводжують розроблення нововведень. По-третє, не приділено належної уваги комплексному застосуванню інструментів оцінювання ризиків, які б враховували як типові, так і специфічні види ризиків та відображали залежність від визначеного переліку ризикоутворювальних чинників.

Існування багатьох невирішених питань створює об'єктивну необхідність для дослідження проблеми оцінювання ризиків нововведень на підприємствах машинобудування.

Цілі статті. Під час оцінювання ризиків нововведень необхідним є розроблення алгоритму здійснення цього процесу, який би відображав особливості проектування та розроблення нововведень. Саме тому метою роти є розроблення методичного підходу щодо отримання комплексної оцінки сукупного ризику нововведень.

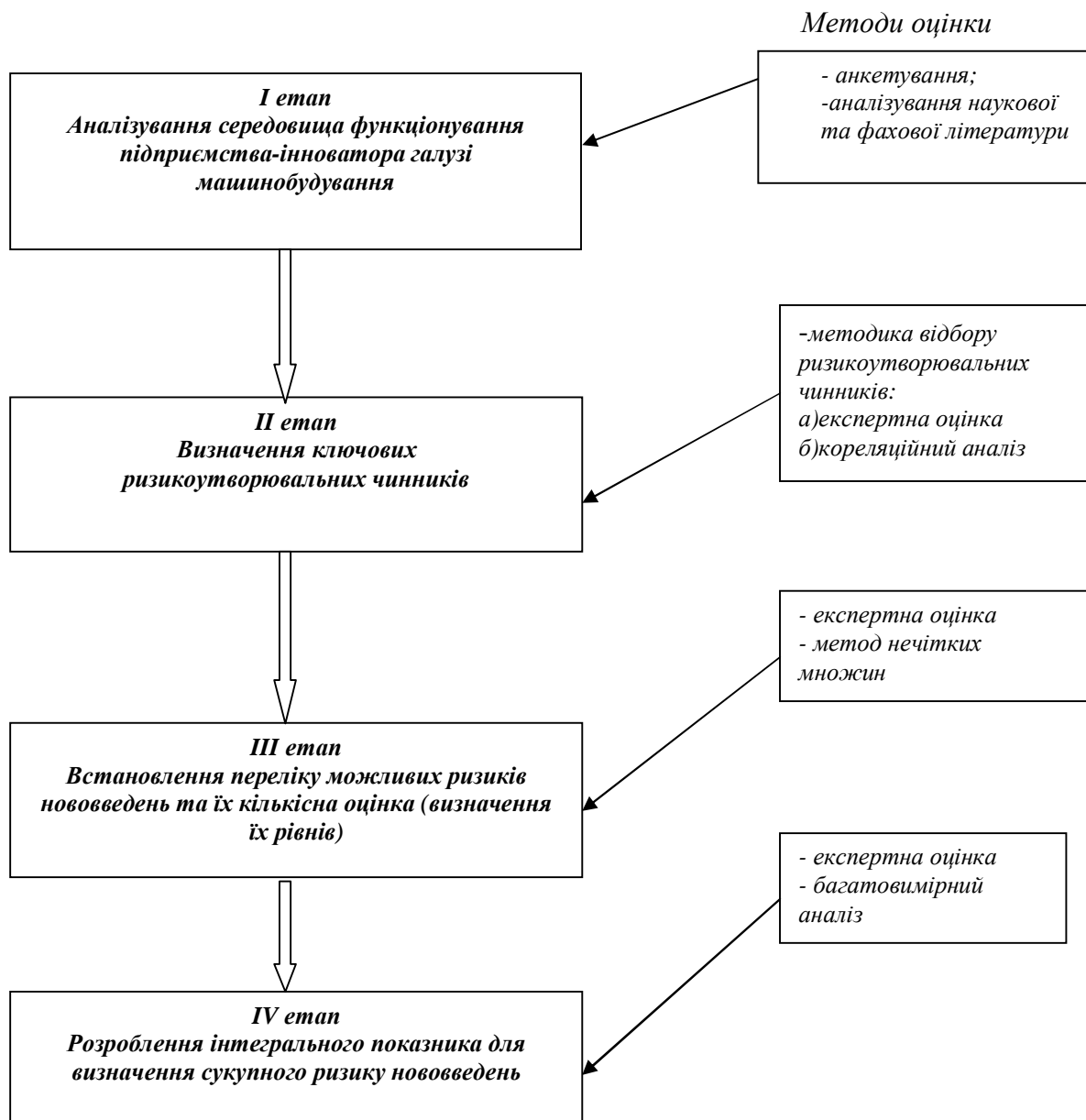
Виклад основного матеріалу дослідження. На основі дослідження природи ризиків нововведень на підприємствах машинобудування, формування вичерпної їх класифікації та виокремлення зазначених вище проблем оцінювання, нами розроблено методичний підхід щодо отримання комплексної оцінки ризику нововведень.

Основними завданнями є:

- вирішення окреслених проблем;
- охоплення не лише досліджуваних ризиків, ризикоутворювальних чинників, а й їх джерел;
- зосередження уваги й на прикладних аспектах, зокрема на формуванні інформаційної бази, для формування стратегій реагування на ризики нововведень.

Схему запропонованого підходу показано на рисунку.

Методичний підхід до отримання комплексної кількісної оцінки ризику нововведень

Основні етапи методичного підходу до отримання комплексної кількісної оцінки ризику нововведень

Розроблений нами методичний підхід здійснюється за такими етапами:

I. Аналізування середовища функціонування підприємства-інноватора в галузі машинобудування.

На цьому етапі об'єктом дослідження виступає середовище невизначеності, в якому постійно перебуває підприємство та організація його внутрішнього середовища.

Аналіз літературних джерел присвячений цій тематиці, зокрема працям Фатхутдінова Р.А., Я.Д. Плоткіна [5, 6], дослідження стану машинобудування та інноваційної активності, а також результати експертного опитування дають змогу окреслити середовище невизначеності та стверджувати, що на нього справляє значний вплив як зовнішнє, так і внутрішнє середовища функціонування підприємства.

Невизначеність зовнішнього середовища виявляється у таких формах, як:

1) фінансова невизначеність – сукупність однорідних за формою і змістом мінливих чинників, існування яких призводить до неможливості точного визначення грошового еквіваленту наслідків дії будь-якого елемента цього середовища невизначеності;

2) часова невизначеність – сукупність однорідних за формою і змістом мінливих чинників, особливість яких полягає у складності передбачення термінів дії потенційних небезпек;

3) невизначеність інтелектуального капіталу – сукупність однорідних за формою і змістом мінливих чинників, зумовлених складністю передбачення результатів інтелектуальної активності та існування багатоваріантності реагування інтелектуальної діяльності на впливи дестабілізуючих чинників.

Запропоновані вище прояви невизначеності не лише сприяють орієнтуванню у мінливому середовищі функціонування суб'єкта господарювання, а й вказують на джерела виникнення мінливих чинників та слугують вихідним пунктом для їх окреслення.

Водночас джерелом появи ризикоутворювальних чинників є внутрішнє середовище підприємства-інноватора, яке визначається такими сферами:

1) наукова сфера – визначається кількістю працівників відповідної кваліфікації, рівнем та якістю наукової роботи, а також своєчасністю відстеження та реагування на несприятливі збурення оточуючого середовища;

2) виробнича сфера – визначається належним ресурсним забезпеченням процесу проектування та розроблення нововведення;

3) технологічна сфера – покликана забезпечити належний стан устаткування та своєчасне його оновлення і модернізацію;

4) організаційна сфера – забезпечує управління науковою та конструкторською роботами на усіх етапах проектування і розроблення нововведень та сприяє узгодженості дій усіх організаційних підрозділів.

Кожна з означених сфер характеризується існуванням невизначеності усіх трьох проявів.

Отже, результатами виконання цього етапу є окреслення середовища невизначеності та означення сфер виникнення ризикоутворювальних чинників.

II. Визначення ключових ризикоутворювальних чинників.

Окреслене на попередньому етапі середовище невизначеності є осередком існування множини ризикоутворювальних чинників. Тому виникає об'єктивна необхідність у відборі тих чинників, які своїм існуванням призводять до появи ризиків нововведень. Автором розроблено методiku відбору ризикоутворювальних чинників, яка полягає у послідовному здійсненні запропонованих етапів, переліку методів дослідження та порядку їх застосування.

Етапи методики відбору ризикоутворювальних чинників:

1. Ідентифікація та аналізування джерел чинників ризиків нововведень – цей етап узагальнює отриману емпіричну інформацію щодо зовнішнього та внутрішнього середовищ та акцентує увагу на тому, що кожний з виокремлених сфер властиві означені форми середовища невизначеності. Результатом виконання цього етапу є означення джерел ризикоутворювальних чинників.

2. Вибір та застосування відповідних методів для аналізування джерел чинників ризиків нововведень – на цьому етапі застосовувались метод експертних оцінок та кореляційний аналіз, які забезпечили врахування наявної емпіричної бази та аналізування складної системи взаємозв'язків між множиною чинників ризиків нововведень. Використання факторного аналізу сприяло виокремленню функціонально взаємопов'язаних ознак, тобто дає уявлення про роль кожного досліджуваного чинника та взаємний вплив один на одного. На основі опрацювання зібраних даних були побудовані матриці коефіцієнтів парної кореляції для параметрів галузі машинобудування, інноваційної активності та виокремлених експертами ризикоутворювальних чинників, а також аналіз впливів параметрів оточуючого середовища, зокрема параметрів стану машинобудування та інноваційної активності, на специфічні ризикоутворювальні чинники, які були виокремлені в результаті експертного опитування. Аналіз кореляційних зв'язків дає змогу звузити коло множини ризикоутворювальних чинників та виокремити чинники із прямим та опосередкованим впливами.

3. Формування матриці ризикоутворювальних чинників, спричинених як зовнішнім, так і внутрішнім середовищами функціонування підприємств машинобудування;

4. Ідентифікація та класифікація ризикоутворювальних чинників з врахуванням як несприятливих збурень оточуючого середовища, так і особливостей наукової, дослідної та конструкторської діяльності, а також невизначеністю результатів на кожному з етапів проектування та розроблення нововведення.

Результатами означеної методики є не лише ідентифікація ризикоутворювальних чинників, а й встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ризикоутворювальними чинниками оточуючого середовища та специфічними їх видами, зумовленими особливостями здійснення проектування і розроблення нововведень, забезпечуючи при цьому виокремлення усіх ділянок появи елементів невизначеності та звуження джерел ризиків до переліку чинників ризику нововведень.

Виконання цього етапу забезпечує визначення чіткого переліку ризикоутворювальних чинників відповідно до виокремлених сфер підприємства та з врахуванням впливів оточуючого середовища.

III. Встановлення переліку можливих ризиків нововведень та їх кількісна оцінка (визначення їх рівнів).

На цьому етапі, ґрунтуючись на отриманих вище результатах, здійснюється чітке формулювання усіх виявлених потенційних ризиків нововведень, їх ідентифікація та логічна класифікація, відповідно до ідентифікованих ризикоутворювальних чинників та з врахуванням впливу окреслених проявів середовища невизначеності та особливостей здійснення новаторської діяльності на підприємствах машинобудування.

Важливим елементом цього етапу є адекватне оцінювання зазначених ризиків нововведень. Розв'язання цього завдання можливе за вибору оптимальних методів оцінювання. Сьогодні ми вважаємо, що найбільш актуальними методами оцінювання цих ризиків є метод експертних оцінок та метод нечітких множин.

Використання експертного методу забезпечить оперативність одержання необхідної інформації, проте він має суб'єктивний характер.

Використання методів нечітких множин дасть змогу уникнути багатьох проблем та забезпечить можливість:

- інтерпретування статистично неоднорідних випадкових подій;
- кількісне подання якісних факторів, виражених у термінах зрозумілої мови (за допомогою лінгвістичних виразів);
- врахування всіх можливих сценаріїв, які відображають різнобічний спектр розвитку подій.

Результатами цього етапу є відповідні значення кожного з виокремлених ризиків нововведень.

IV. Розроблення інтегрального показника для визначення сукупного ризику нововведень.

Оцінка сукупного ризику нововведень є заключним етапом запропонованої методики. Цей етап передбачає вибір тих видів ризиків нововведень, які справляють істотний вплив на процес проектування і розроблення нововведення.

На цей момент існує чимало підходів до розроблення інтегрального показника, які потребують детального аналізу, проте на цей момент дослідження ми виділяємо метод експертних оцінок (який дає змогу визначити вагові коефіцієнти кожного з вибраних ризиків) та метод багатовимірного аналізу, який забезпечить врахування особливостей здійснення новаторської діяльності. Застосування на цьому етапі, означених методів дасть змогу підвищити достовірність оцінки сукупного ризику нововведень.

Цей методичний підхід не лише вказує на існування зв'язку середовища невизначеності, ризикоутворювальних чинників та ризиків нововведень, а й сприяє створенню належної інформаційної бази для формування відповідної стратегії реагування на можливі загрози.

Нами запропоновано етапи реагування відповідно до запропонованого вище методичного підходу.

Перший етап передбачає окреслення джерел ризикоутворювальних чинників, спричинених зовнішнім середовищем (мається на увазі середовище невизначеності у запропонованих трьох формах – фінансовій, часовій та інтелектуального капіталу) та запропонованими сферами внутрішнього середовища (зумовленими особливостями проектування та розроблення нововведення). Для кожної з чотирьох сфер (наукова, виробнича, технологічна, організаційна) властиві зазначені три форми невизначеності. Накладання цих форм на кожну сферу сприятиме формуванню візуальної проекції у вигляді піраміди, яка сприяє окресленню середовища невизначеності, а також вказує на “проблемну” сферу та на найбільш вагоме джерело ризикоутворювальних чинників.

Другий етап забезпечує реагування на ризикоутворювальні чинники. Це здійснюється шляхом використання описової карти ризиків нововведень, яка виступає превентивним інструментом реагування. Виявлення та описання найвагоміших ризикоутворювальних чинників, ідентифікованих ризиків, шляхів можливого попередження та первісного реагування створює сприятливі умови для уникнення можливих загроз та передбачення ситуацій невизначеності. Проте за умови прийняття ризику важливим постає питання відображення значення ризиків нововведень з точки зору часової невизначеності, фінансової невизначеності та невизначеності інтелектуального капіталу. Тому наступний етап передбачає формування просторової карти, яка б наочно демонструвала кількісну оцінку ризиків нововведень за означеними параметрами.

Створення та практичне застосування такої карти сприятиме:

- наочному відображенню залежності конкретного виду ризику нововведення від певної форми невизначеності, та, як наслідок, від певного набору ризикоутворювальних чинників;
- превентивному реагуванню на перші ознаки ризикової події та своєчасному розподілу відповідальності за наслідки ризику;
- мобільності наявних ресурсів для забезпечення своєчасного та адекватного реагування на можливі загрози.

Четвертий етап передбачає планування реагування на сукупний ризик нововведень. Грунтуючись на встановлених в методичному підході допустимих значеннях сукупного ризику нововведень, необхідним є забезпечення формування відповідного набору сценаріїв реагування на весь спектр розвитку ризикової події.

Запропоновані етапи реагування на ризики нововведень забезпечують належне інформаційне озброєння, яке покликане:

- сигналізувати про проблемні ділянки процесу проектування та розроблення нововведень;
- окреслювати та визначати конкретні загрози, що з’явилися;
- виділяти пріоритетність цих загроз, вказувати на інструменти їх оцінювання;
- визначати превентивні засоби та порядок їх застосування для своєчасного використання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі вищевикладеного матеріалу можемо підсумувати, що запропонований методичний підхід до оцінювання сукупного ризику нововведень має багато переваг, а саме:

- процес оцінювання розпочинається з аналізування середовища функціонування суб’єкта господарювання, тобто ще до появи певного виду ризику, а це сприяє послідовному та суцільному дослідженню не лише наслідків дії ризику нововведень, а й його первісних елементів;
- передбачає використання лише тих інструментів оцінювання, які якнайповніше враховують специфіку цього виду ризику та сприяють прийняттю адекватного управлінського рішення;
- передбачає поєднання кількісних та якісних інструментів оцінювання, що сприяє взаємному нівелюванню їх недоліків та отриманню достовірної інформації про рівень ризику нововведень;
- виступає засобом для формування адекватного реагування на виявлені загрози та в підсумку сприяє мобілізації всіх ресурсів та координації діяльності підприємства загалом для розроблення дієвої системи ризик-планування, яка покликана сприяти орієнтуванню

підприємства у середовищі невизначеності та за умови виникнення ризику нововведень – обрання належної стратегії реагування.

Тому наступним кроком нашого дослідження є розроблення багатоваріантної стратегії реагування на ризики нововведень.

1. Балабанов И.Т. *Риск-менеджмент*. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с. 2. Вітлінський В.В., Верчено П.І. *Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком*. – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с. 3. Гранатуров В.М. *Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения*. – М.: Дело и сервис, 2002. – 160 с. 4. Ілляшенко С.М., Божкова В.В. *Управління екологічними ризиками інновацій*. – Суми: ТОВ “ВДТ” Університетська книга”, 2004. – 214 с. 5. Плоткін Я.Д., Явич А.А. *Економіка і організування дослідно-конструкторських робіт (у приладобудуванні)*. – К.: Техніка, 1971. – 143 с. 6. Фатхутдінов Р.А. *Инновационный менеджмент*. – М.: ЗАО “Бизнес-школа” Интел Синтез”, 1998. – 600 с. 7. Damodaran Aswath *Strategic risk taking: a framework for risk management* \ Wharton school publishing, 2008. 8. *Risk management and insurance* Scott E. Harrington, Gregory R. Niehaus McGraw-Hill/Irwin, 2004.

УДК 378.1:339.13

І.О. Чурносова

Донецький національний технічний університет

ТУРБУЛЕНТНИЙ ХАРАКТЕР РОЗВИТКУ РИНКУ ПОСЛУГ ВИЩОЇ ОСВІТИ

© Чурносова І.О., 2008

Розглянуто динаміку вітчизняного ринку послуг вищої освіти (ПВО). Розроблено метод наукового пізнання характеру розвитку ринку ПВО у трьох площинах економічного простору: галузевої, часової і територіальної. Цей метод дає можливість визначити характер розвитку ринку послуг вищої освіти, проаналізувати динаміку змін. Визначено характеристики, що дають змогу виявити територіальні та часові закономірності у діяльності вищої школи: напрями перетворень, інтенсивність трансформації, амплітуда коливань протягом періоду, досягнутий рівень перетворень за період загалом. Визначено показники, значення яких надають можливість характеризувати конкурентне середовище вищої школи. Характер розвитку вітчизняного ринку ПВО визначено як турбулентний.

Surveyed dynamic of the market of services of higher formation. The method of scientific knowledge of character of a development of the market of services of higher formation radiating from three planes of economic space designed: branch, time and territorial. This method enables to define character of a development of the market of services of higher formation, to analyze dynamic of variations. Particular performances, which permit to show territorial and time regularities in activity of a higher school: directions of transformations, intensity of transformation, amplitude of oscillations during a continuance(period) reached level of transformations for a continuance(period) as a whole. The indexes are found, which values enable to characterize competitive medium of a higher school. The character of a development of the domestic market of services higher formation is defined as turbulent.

Постановка проблеми. За роки реформ система вищої освіти зазнала істотних змін. Вони пов’язані з демографічними процесами, рівнем фінансування освіти, змінами у нормативно-правовій базі освіти й процесами адаптації навчальних установ до умов ринкової економіки. З повною впевненістю можна констатувати становлення ринкових відносин у сфері послуг вищої освіти (ПВО), пов’язаних із загостренням конкуренції між вищими навчальними закладами (ВНЗ). Формування ринку освітніх послуг